

Vrste privrženosti

Bandić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:571734>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**JOSIPA BANDIĆ
ZAVRŠNI RAD**

VRSTE PRIVRŽENOSTI

Zagreb, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Josipa Bandić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Vrste privrženosti

MENTOR: Prof. dr. sc. Renata Miljević-Riđički

Zagreb, rujan 2019.

Sažetak

Vrste privrženosti

Cilj ovog rada je detaljnije pojasniti pojam privrženosti i uočiti važnost njene uloge u mnogim aspektima djetetova rasta i razvoja, oslanjajući se posebno na vrste privrženosti te razmatrajući njihov utjecaj na kvalitetu odnosa djeteta i majke. Uzevši u obzir različita stajališta i metode mnogih teoretičara, zajedničko je gledište kako obitelj djeteta predstavlja izvor prvih emocionalnih iskustva. Međutim, ono što se razlikuje su reakcije i odgovori na potrebe djeteta koje dovode do razvoja sigurne ili nesigurne privrženosti. Na temelju toga, provedeno je osobno zapažanje emocionalnog razvoja djece bez roditelja i odgovarajuće roditeljske skrbi u Dječjem domu „Zagreb“. Tako će se u ovom radu posvetiti pozornost individualnim razlikama u kvaliteti privrženosti koje se objašnjavaju unutrašnjim radnim modelima koje dijete stvara na temelju povratnih informacija koje prima. Također, sama mogućnost uspostavljanja privrženosti, kvaliteta skrbi, karakteristike dojenčeta i obiteljski kontekst nužni su u formiranju pojedinih vrsta privrženosti te utječu na odnose s ostalim članovima obitelji. Govorit će se o razvoju privrženosti od najranije dobi, ulozi članova obitelji u tom procesu, s naglaskom na ulogu majke te o važnosti uspostavljanja sigurne privrženosti koje dijete vodi do samostalnog i kompetentnog pojedinca za kasniji razvoj i buduće odnose. Zaključno, odnos kvalitetno izgrađene privrženosti ključan je za uspješnu prilagodbu u djetinjstvu te uvelike određuje naše ponašanje koje dijelimo u budućim odnosima i interakcijama s drugima u kasnijem razvoju.

Ključne riječi: privrženost, odnos s majkom, obrasci privrženosti, razvoj djeteta, skrbnik

Summary

Types of attachment

The aim of this study is to clarify the concept of attachment theory and to highlight the importance of its role in many aspects of a child's growth and development relying especially on types of attachment and their impact on the quality of child-mother relationship. Considering the different views and methods of many theorists, it is a common view that the child's family is the source of the first emotional experiences. However, what we do differentiate are reactions and responses to the need of the child that lead to the development of a secure or insecure attachment. According to this, a personal observation was made on the emotional development on children without parents and appropriate parental care at children's home „Zagreb“. Thus, this study will focus on the individual differences in attachment quality which are explained by the internal working models that the child creates based on the feedback he or she receives. Also, the ability to establish attachment, the quality of care, the characteristics of the infant and the family context are necessary in the formation of particular types of attachment and affect relationship with other family members. The development of attachment from an early age, the role of family members in this process will be extended, with an emphasis on the role of the mother, and the importance of establishing a secure attachment that leads the child to an independent and competent individual for later development and future relationships. In conclusion, a relationship of quality-built attachment is crucial for successful adjustment in childhood and largely determines our behaviours that we share in future relationships and interactions with others in later development.

Key words: attachment, relationship with mother, attachment patterns, child development, caregiver

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. TEORIJSKI OKVIR RAZVOJA PRIVRŽENOSTI.....	2
2.1. Harlowljevo istraživanje privrženosti.....	3
2.2. Lorenzovo istraživanje o utiskivanju	4
2.3. Bowlblyjeva etološka teorija privrženosti.....	5
2.4. Tehnika nepoznate situacije	8
3. VRSTE PRIVRŽENOSTI I ODNOS DJETETA S MAJKOM.....	10
3.1. Sigurna privrženost	10
3.2. Izbjegavajuća privrženost.....	11
3.3. Opiruća privrženost.....	11
3.4. Neorganizirano-neorijentirana privrženost	12
3.5. Unutrašnji radni modeli	12
3.6. Intervju privrženosti odraslih	14
4. OSOBNA ZAPAŽANJA: PRIVRŽENOST DJECE U DJEČJEM DOMU „ZAGREB“.....	16
5. OSTALI ČINITELJI KOJI UTJEČU NA KVALITETU I RAZVOJ POJEDINIH VRSTA PRIVRŽENOSTI	18
6. OBRASCI PRIVRŽENOSTI U RAZLIČITIM KULTURAMA	20
7. VIŠESTRUKA PRIVRŽENOST I KASNIJI RAZVOJ	22
7.1. Uloga oca, braće i sestara, djedova i baka	23
7.2. Kasniji razvoj	25
8. ZAKLJUČAK	27
LITERATURA	28
PRILOZI	29
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	30

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Svaki se čovjek razvija i mijenja od začeca do smrti dinamičnim procesom rasta i razvoja koji uključuje razvojne specifičnosti svakog pojedinca. Poznato je kako utjecaji iz ranog djetinjstva utječu na kasniji razvoj stoga poznajući proces ranog razvoja lakše ćemo moći razumjeti buduća ponašanja pojedinca. Danas se razvoj djeteta prati kroz različite aspekte u vidu motorike, kognitivnih sposobnosti, razvoja govora, likovnog i glazbenog stvaralaštva, ali i socio-emocionalnog razvoja. Tako je predmet ovog rada osvijestiti važnost privrženosti odnosno snažne, emocionalne veze koju imamo s posebnim ljudima u našim životima (Berk, 2015) i razumjeti koliko je neophodan njen utjecaj na daljnji život. Svjesni činjenice kako je privrženost temelj za izgradnju budućih interakcija, u središtu ovog rada bit će vrste privrženosti te njihov utjecaj na život svakoga pojedinca kroz različite činitelje, karakteristike i okolnosti, a posebice kroz odnos djeteta s majkom. Također, iznijet će se dobivene spoznaje na temelju osobnih zapažanja provedenih u Dječjem domu „Zagreb“.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

Za potrebe ovog rada korišteni su podaci prikupljeni putem raznih stručnih knjiga i članaka u časopisima. Nadalje, korišteni su i podaci dobiveni vlastitim zapažanjem u Dječjem domu „Zagreb“.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je strukturiran u osam glavnih cjelina. Na samom početku rada pojmovno će se definirati privrženost. Objasnit će se istraživanje privrženosti tijekom povijesti i različite teorije mnogih teoretičara i istraživača. Tako će biti riječ o Harlowljevom eksperimentu te Lorenzovom istraživanju o utiskivanju. Također, objasnit će se Bowlbyjeva etološka teorija u kojoj će se razmotriti razvojni put privrženosti kroz faze djetetova razvoja. Nadalje, navest će se i tehnika nepoznate situacije koja je ključna u mjerenju sigurnosti privrženosti. Treće i četvrto poglavlje predstavljaju srž ovoga rada u kojima će se detaljnije analizirati vrste privrženosti, posebno naglašavajući odnos djeteta s majkom te će se iznijeti dobiveni rezultati i spoznaje osobnog zapažanja razvoja privrženosti djece u Dječjem domu „Zagreb“. U petom poglavlju navedeni su činitelji koji utječu na kvalitetu privrženosti i međusobnih interakcija, dok su u šestom poglavlju opisani obrasci privrženosti u različitim kulturama. Sedmo poglavlje donosi razmatranje višestruke privrženosti putem uloge oca, braće i sestara i djedova i baka

te njihov utjecaj na kasniji razvoj i budućnost svakog pojedinca. Na kraju rada iznijet će se zaključak o ovoj temi.

2. TEORIJSKI OKVIR RAZVOJA PRIVRŽENOSTI

U prirodi ljudskog bića vidljiva je potreba međusobne povezanosti i težnja za interakcijama sa drugim ljudima od najranijih dana. Djeca odrastaju u različitim kulturama i socijalnim okruženjima čija je posljedica različit emocionalni razvoj. Svjesni smo kako od samog rođenja dijete ima potrebu za toplim pogledom, sigurnim naručjem te osjećajem pripadnosti. Takva čvrsta emocionalna veza koju dojenče počinje stvarati sa svojim skrbnikom predstavlja osnovu za njegovo preživljavanje i zdrav razvoj. Nešto opširniju definiciju privrženosti daje Berk: „Privrženost je snažna emocionalna povezanost koju imamo s posebnim ljudima u našim životima, koja nam pruža ugodu i radost kad smo s njima u interakciji, dok nas u trenucima stresa njihova blizina može utješiti“ (Berk, 2015, str. 425). Veliku ulogu u životu svakog djeteta predstavljaju roditelji koji osim što su njegovi skrbnici, su i njegovi prijatelji, odgojitelji, učitelji te prvi i najraniji modeli prema kojima dijete uči i spoznaje svijet oko sebe. Dječja prva emocionalna iskustva pojavljuju se unutar obitelji te reakcije i ophođenje prema dječjim najranijim iskustvima predviđaju budući razvoj djeteta u mnogim domenama i odnosima. Razni znanstvenici područja psihologije se prilikom objašnjavanja razvoja privrženosti primarnog skrbnika i djeteta oslanjaju na pojam hranjena kao ključnog elementa, no sve je više prihvaćeno stajalište koje nalaže kako je srž u mogućnosti korištenja primarnog skrbnika kao sigurne baze iz koje je djetetu omogućeno istraživati svijet (Berk, 2008). Budući da svojim govorom djeca još u najranijoj dobi ne mogu izraziti svoje potrebe, oni svojim plačem, mimikom i pogledima prenose okolini poruku o svojim potrebama koje ta okolina u određenoj mjeri zadovoljava. Nedugo nakon rođenja, dijete je sposobno prepoznati izvor koji najviše zadovoljava njegove potrebe te sa tom osobom počinje stvarati bliskost (Vasta, Haith i Miller, 2005). Kroz povijest, privrženost je bila predmetom intenzivne teorijske rasprave. Različiti psihološki pristupi donosili su vlastite hipoteze i razmišljanja koja su se međusobno razlikovala. Psihoanalitičari su smatrali kako je isključivo hranjenje onaj čin u kojem skrbnik i dijete izgrađuju blisku emocionalnu vezu. Također, i bihevioristi su dijelili takvo mišljenje ističući kako dijete počinje preferirati blaga milovanja, tople osmijehe i riječi utjehe svoga skrbnika jer je zadovoljio njegovu

potrebu gladi što je kod djeteta smanjilo napetost (Berk, 2008). I psihoanalitički i bihevioristički pogled na privrženost upućuje na još jedan nedostatak, a to je naglasak na doprinosu skrbnika dok se malo pažnje pridaje važnosti karakteristika dojenčeta za privrženi odnos o čemu će se u ovome radu govoriti malo kasnije. Premda je hranjenje važan kontekst građenja bliske emocionalne veze, on nije ključan (Harlow 1950; prema Vasta i sur., 2005) što je potvrdilo slijedeće istraživanje.

2.1. Harlowljevo istraživanje privrženosti

Pedesetih godina prošlog stoljeća američki psiholog, Harry Harlow proveo je eksperiment na Sveučilištu u Wisconsinu. Kao što znamo da je hrana nužna za održavanje života, mnogi su istraživači različitih psiholoških pristupa pretpostavili da dijete stvara blisku vezu s majkom upravo zbog toga što je s njom povezano dobivanjem hrane. Harlow je htio provjeriti takvu hipotezu te je u istraživanju ovoga pitanja pristupio koristeći mladunčad rhesus majmuna. Pretpostavio je da, osim hranjenja, na razvoj privrženosti utječe i mogućnost djeteta da se mazi s majkom (Vasta i sur., 2005). Želeći pronaći odgovor, Harlow je za mlade rhesus-majmunčice napravio dvije umjetne majke majmunice. Skupina odabrane mladunčadi živjela je odvojeno od majke odmah nakon rođenja te su odgajani u laboratoriju s dvije zamjenske majke. U prvoj je laboratorijskoj situaciji žičana majka majmunica imala bočicu s mlijekom, a majka od mekane tkanine nije imala ništa. U drugoj situaciji bilo je obrnuto: žičana majka nije imala ništa dok je mekana majka držala bočicu s mlijekom. Kako bi mogao procijeniti njihovu privrženost prema majkama, svoju pažnju usmjerio je na količinu vremena koju mladunčad provodi uz pojedinu zamjensku majku, kao što je u situacijama straha pozornost obratio na sigurnost koju mladunčad osjeća ili ne osjeća od pojedine majke. Tako je došao do zaključka kako je majmunčad u prosjeku provodila između 17 i 18 sati dnevno na presvučenoj, mekanoj majci bez obzira na to je li imala bočicu s hranom ili ne, a manje od 1 sat provodili su na majci napravljenoj od žice (Vasta i sur., 2005). Rezultati ovoga eksperimenta pokazali su kako su se oni majmuni koji su odgajani uz krznene ili žičane majke, privijali uz krznene majke bez obzira na hranu. Harlowljev eksperiment je otkrio kako je najvažnija odrednica privrženosti pojava koju je Harlow nazvao *udobnost dodira* odnosno mogućnost hvatanja i priljublivanja uz majku, a ne hranjenje.

Slika 1 Mladunče rhesus majmuna pokazuje veću privrženost zamjenskoj prekrivenoj majci koju je mogao/la zagrliti i dodirnuti

Izvor: Simply Psychology

Dostupno na: <https://www.simplypsychology.org/attachment.html> [1.08.2019]

2.2. Lorenzovo istraživanje o utiskivanju

Do sada smo mogli uvidjeti kako privrženost, osim što ovisi o okolini odnosno odgovorima skrbnika na djetetove potrebe, u skladu je i s djetetovim psihološkim razvojem u kojem od najranijih dana imamo potrebu za stvaranjem socijalnih i emocionalnih veza s drugima. Austrijski zoolog, Konrad Lorenz i Niko Tinbergen, promatrajući razne životinjske vrste u njihovom prirodnom okruženju, svoju pozornost usmjerili su na obrasce ponašanja koji pospješuju preživljavanje pojedinih vrsta. Tako je Lorenz potkraj tridesetih godina prošlog stoljeća detaljno istraživao biološki proces tzv. utiskivanja (engl. *imprinting*) kod mladunčadi guske (Lorenz, 1935; prema Mindoljević Drakulić, 2015). Mladunčad je odmah nakon izlegnuća odvojio od njihove majke i dao im da slijede drugu životinju, različite nežive objekte koje je vukao na uzici. Njegova hipoteza se ostvarila odnosno gušćići su prvo utisnuli onaj objekt koji su slijedili i poslije ga smatrali svojom majkom. Ustanovio je i da na utiskivanje najveći utjecaj ima dob životinje, dakle ako se slijedenje dogodilo nekoliko sati nakon dolaska na svijet te je trajalo sve do sljedećeg dana, tada se gotovo uvijek u gušćića razvijala rana privrženost (Lorenz 1935; prema Mindoljević Drakulić, 2015). Razvoj privrženosti kod ljudske dojenčadi je složeniji proces nego utiskivanje kod ptica. Inspiriran opažanjem utiskivanja bio je britanski psihoanalitičar John Bowlby o čijoj će teoriji i doprinosu istraživanju privrženosti biti riječ u sljedećem potpoglavlju.

Slika 2 Austrijski zoolog, Konrad Lorenz i guske koje ga slijede

Izvor: Simply Psychology

Dostupno na: <https://www.simplypsychology.org/Konrad-Lorenz.html> [1.08.2019.]

2.3. Bowlbyjeva etološka teorija privrženosti

Britanski psihoanalitičar John Bowlby je također poput Harlowa istaknuo kako hranjenje nije temelj za razvoj privrženosti. Smatrao je kako privrženost ima snažne biološke korijene odnosno najbolje se može razumjeti u kontekstu evolucije (Berk, 2008). Inspiriran istraživanjem Konrada Lorenza o utiskivanju kod malih gušćića, vjerovao je kako ljudsko dojenče, poput potomaka drugih životinjskih vrsta posjeduje urođena ponašanja koja će roditelja držati blizu kako bi mu pružio odgovarajuću zaštitu. U skladu s tim, danas je najprihvatljivija teorija privrženosti etološka teorija privrženosti, prema kojoj je djetetova emocionalna povezanost sa skrbnikom ponašanje koje se evolucijski razvilo i neophodno je za preživljavanje svakog pojedinca (Berk, 2008). Bowlby odnos dojenčeta s roditeljem shvaća kao djetetov poziv roditelju da reagira na njegove urođene signale koje mu šalje. Ustanovio je da postoji pet djetetovih reakcija koje se u prvoj godini života integriraju u ponašanje vezivanja ili privrženost (Bowlby 1969; prema Drakulić, 2015), a to su:

- sisanje
- hvatanje, grljenje, privinjanje
- slijeđenje, traženje blizine
- plakanje
- smijanje

Njihovom integracijom, Bowlby je tvrdio kako se formira oblik ponašanja djeteta koji odražava njegov specifičan model emocionalnog vezivanja s majkom. Utvrdio je kako su samo dvije reakcije strogo usmjerene prema majci, a to su: hvatanje i slijeđenje (Bowlby 1969; prema Mindoljević Drakulić, 2015). Na temelju ovih spoznaja razvoj snažne emocionalne veze između dojenčeta i primarnog skrbnika Bowlby dijeli kroz četiri stadija (Berk, 2015):

- stadij preprivrženosti (od rođenja do 6 tjedana)
 - stadij nastanka privrženosti (od 6 tjedana do 6-8 mjeseci)
 - stadij jasno uspostavljene privrženosti (od 6-8 mjeseci do 18-24 mjeseca)
 - stvaranje recipročnog odnosa (nakon 18-24 mjeseca)
-
- Stadij preprivrženosti (od rođenja do 6 tjedana)

Tijekom prvih tjedana života novorođene bebe pokazuju nediskriminativne socijalne reakcije odnosno smiju se kad su site, prilikom ljuljanja, milovanja te pozitivno reagiraju na svakoga, a ne samo prema majci. Međutim, dojenčad ostavlja prostor za razvoj odnosa privrženosti sa skrbnikom. U stadiju preprivrženosti bebe pomoću svojih urođenih signala (hvatanje, osmjehivanje, plakanje...) dolaze u blizak kontakt s drugim ljudima i traže njihovo reagiranje. Bebe te dobi prepoznaju miris, glas i lice svoje majke, no još nisu privržena jer im ne smeta kad su ostavljena s nepoznatom odraslom osobom.

- Stadij nastanka privrženosti (od 6 tjedana do 6-8 mjeseci)

Beba se osmjehuje, slobodnije reagira i brže se umiri onda kad je sa svojim skrbnikom te postaje zainteresiranija za njega i druge poznate osobe, no one sada dobivaju drugorazredni položaj. Dijete sada dobiva kognitivnu predodžbu skrbnika koja se temelji na tome koliko ga pouzdanim i vrijednim povjerenja percipira. Ovu fazu karakteriziraju diskriminativne socijalne reakcije u kojima se nepoznate osobe osjećaju prihvaćenima, no dijete počinje iskazivati drukčije reakcije prema „najvažnijoj osobi“. Tako ovaj stadij obilježava različito reagiranje dojenčeta na poznatog skrbnika i nepoznatu osobu. Strah od nepoznatih osoba posljedica je djetetova osjećaja gubitka sigurne baze koju mu predstavlja osoba kojoj je privrženo (Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004). Beba uči kako njene akcije utječu na ponašanje okoline čime se razvija osjećaj povjerenja, ali još uvijek se ne

uznemiri prilikom odvajanja od skrbnika. Također, dijete gleda skrbnika kad je tjeskobno i nesigurno da bi dobilo povratnu informaciju o tome kako se treba osjećati što potiče proces socijalnog zaključivanja kod djeteta.

- Stadij jasno uspostavljene privrženosti (od 6-8 mjeseci do 18-24 mjeseca)

Djeca počinju razvijati doživljaj vlastitog ja i počinju razumijevati kako su odvojena od ostatka svijeta. Veza privrženosti postaje najjasnija u trećoj četvrtini prve godine što se najviše očituje u području emocionalnosti i fizičkog razvoja. U to vrijeme, strah se počinje javljati kao dominantna emocija što dovodi do separacijske anksioznosti odnosno dojenče postaje uznemireno kada odrasla osoba u koju su počeli imati povjerenja odlazi. „Poput straha od nepoznatih osoba, separacijska anksioznost se ne pojavljuje uvijek; to ovisi o temperamentu dojenčeta i trenutnoj situaciji“ (Berk, 2015, str. 426). Između 6. i 15. mjeseca tjeskoba kod odvajanja se povećava što je pokazatelj kako je dojenčad razvila jasno razumijevanje da skrbnik postoji i onda kad ga ne vide. Djeca ove dobi pokušavaju zadržati svog skrbnika u blizini prateći ih, penjući se po njima čime im pokazuju kako ih žele češće i više od drugih ljudi. U dobi od oko 6 do 8 mjeseci većina djece počinje puzati čime dijete po prvi put osjeća znatnu kontrolu nad okolinom koja je uvelike nužna za proces razvoja privrženosti jer dijete može dopuzati i slijediti svog skrbnika. „Strah od stranaca i prosvjed zbog odvajanja, zajedno sa sigurnošću i hrabrošću kada je u blizini svog skrbnika – označava pojavu potpuno stvorene privrženosti između djeteta i skrbnika“ (Vasta i sur., 2005, str. 469). Starija dojenčad i mala djeca počinju percipirati svog skrbnika kao sigurnu bazu iz koje kreću u istraživanje svijeta oko sebe.

- Stvaranje recipročnog odnosa (nakon 18-24 mjeseci)

Krajem druge godine života dolazi do stvaranja recipročnog odnosa između roditelja i djeteta. Počinje se uspostavljati konstantnost objekta, kada dijete duže vrijeme može odvojeno funkcionirati neovisno o majci. Djeca počinju pregovarati sa skrbnikom te se postupno razvija njihov govor i mentalno predočavanje što im omogućava razumijevanje odlaska i dolaska roditelja i samim time smanjuje se prosvjed prilikom separacije. Djeca manje ovise o fizičkoj blizini skrbnika, a više osjećaju njegovo povjerenje i dostupnost. Prosvjed zbog odvajanja postupno se smanjuje i većina djece s navršene tri godine može podnijeti privremenu odvojenost od skrbnika. U ovoj posljednjoj fazi djetetova razvoja privrženosti za svladavanje separacijske

anksioznosti poželjno je da roditelji potiču igru skrivača koja simbolično odražava gubitak i ponovno pronalaženje izgubljenog objekta (Mindoljević Drakulić, 2015).

Bowlby ističe kako tijekom navedena četiri stadija u kojima se razvija privrženost, djeca stvaraju trajnu emocionalnu vezu koju mogu koristiti u prisutnosti, ali i kao sigurnu bazu u odsutnosti roditelja. Takvu mentalnu predodžbu djeteta nazivamo unutrašnji radni model koji postaje važan dio ličnosti odnosno predstavlja skup očekivanja o dostupnosti osoba kojima smo privrženi i vjerojatnosti da će nam u situacijama stresa one pružiti odgovarajuću potporu. U procesu razvoja privrženosti potrebno je staviti naglasak na dječjoj svijesti o sebi kao individui odvojenoj od svijeta koja na njega može utjecati raznim postupcima.

2.4. Tehnika nepoznate situacije

Smatra se kako se privrženost pojavljuje kod svih ljudi, ali da postoje kvalitativno različiti obrasci privrženosti djeteta i skrbnika. Kvaliteta povezanosti djeteta sa skrbnikom razlikuje se od djeteta do djeteta te je promatramo individualno s obzirom na svakog pojedinca. Dok se neka dojenčad čini sigurna u blizini skrbnika, druga se čine anksiozna i nesigurna. Široko korištena laboratorijska tehnika za mjerenje kvalitete privrženosti između prve i druge godine života je tehnika nepoznate situacije koju je opisala kanadska psihologinja Mary Ainsworth, potkraj šezdesetih godina prošlog stoljeća. Ona je provodeći longitudinalno istraživanje privrženosti (Ainsworth i Witting, 1969; prema Vasta i sur., 2001) pretpostavila da se privrženost može opažati kad se dijete nalazi u nepoznatoj umjereno stresnoj situaciji. Nadalje, držala je mišljenje da bi, ako se privrženost dobro razvila, dojenčad u svojim roditeljima vidjela sigurnu bazu iz koje mogu istraživati svoju okolinu. U ovoj tehnici beba prolazi kroz osam kratkih epizoda u kojima se događaju kratka odvajanja i ponovni susreti sa skrbnikom, a postupak se opaža iza jednosmjernog zrcala. Prva epizoda traje trideset sekundi, dok preostalih sedam epizoda u idealnim uvjetima traju tri minute. U prvoj epizodi majka i dijete ulaze u eksperimentalnu prostoriju u koju ih uvodi promatrač koji ubrzo odlazi. Igračke pripremljene u sobi služe kako bi potaknule djetetovo istraživanje. U epizodi 2 skrbnik i dijete su sami te se promatra djetetova spremnost da istražuje. U epizodi 3 u prostoriju ulazi nepoznata osoba koja razgovara sa skrbnikom i dijete pokušava potaknuti na igru. U epizodi 4 dolazi do prvog odvajanja pri čemu skrbnik odlazi, a dijete ostaje samo u sobi sa nepoznatom osobom. Epizodu 5 čini dolazak skrbnika i odlazak nepoznate osobe. Za ovu epizodu vrlo je

važno zamijetiti reakciju djeteta prilikom povratka skrbnika. Epizoda 6 sadrži ponovno odvajanje u kojem dijete ostaje samo najdulje tri minute. Epizoda 7 predstavlja ponovni dolazak nepoznate osobe koja pokušava pružiti utjehu djetetu. U posljednjoj epizodi dolazi do ponovnog sastanka sa skrbnikom koji uzima svoje dijete u naručje, a nepoznata osoba napušta prostoriju. Odvajanje od skrbnika razlikovalo se među skupinama, no reakcija djeteta na ponovni dolazak skrbnika određuje procjenu kvalitete privrženosti i određeni obrazac. Usprkos kritikama upućenim na račun ovakve metode, nije razvijena nijedna metoda koja bi je u potpunosti mogla zamijeniti (Vasta i sur., 2005). Promatranjem reakcija dojenčadi na navedene epizode, Ainsworth i suradnici ustanovili su obrazac sigurne privrženosti i tri obrasca nesigurnosti o kojima će u sljedećem poglavlju biti riječ.

Tablica 1 Epizode tehnike nepoznate situacije

<i>Epizoda</i>	<i>Događaji</i>	<i>Opažano ponašanje privrženosti</i>
1.	Eksperimentator upoznaje roditelja i bebu s igraonicom i zatim odlazi.	
2.	Roditelj sjedi dok se beba igra igračkama.	Roditelj kao sigurna baza
3.	Ulazi nepoznata osoba, sjeda i razgovara s roditeljem.	Reakcija na nepoznatu odraslu osobu
4.	Roditelj napušta prostoriju. Nepoznata osoba reagira na dijete i pruža utjehu ako je beba uznemirena.	Separacijska anksioznost
5.	Roditelj se vraća, pozdravlja bebu i pruža utjehu ako je potrebna. Nepoznata osoba napušta prostoriju.	Reakcija na ponovni susret
6.	Roditelj napušta prostoriju.	Separacijska anksioznost
7.	Nepoznata osoba ulazi u prostoriju i pruža utjehu.	Može li nepoznata osoba utješiti bebu
8.	Roditelj se vraća, pozdravlja bebu, pruža utjehu ako je potrebna i pokušava ponovno zainteresirati bebu za igračke.	Reakcija na ponovni susret
Napomena. Epizoda 1 traje oko 30 sekundi; svaka sljedeća epizoda traje 3 minute. Separacijske epizode se skraćuju ako se beba jako uznemiri. Epizode ponovnog susreta produžuju se ako je bebi potrebno više vremena da se smiri i vrati igri.		

Izvor: obrada autora Berk 2015; prema Ainsworth i sur., 1978.

3. VRSTE PRIVRŽENOSTI I ODNOS DJETETA S MAJKOM

U dobi od šest do osam mjeseci veza privrženosti između djeteta i skrbnika postaje najjasnija te dijete tada stvara sliku o sebi na temelju skrbnikovih reakcija i odgovora na njegove potrebe. Svako dijete koje raste unutar obitelji do druge godine života postaje privrženo poznatom skrbniku, međutim ne razviju sva djeca sigurnu privrženost (Berk, 2008). Reakcije skrbnika na djetetov plač, osmijeh, pokret tijela djetetu prenose snažnu poruku i formiraju njegov odnos sa njime. Upravo ti najraniji odgovori ključni su za formiranje emocionalnih i socijalnih veza u budućnosti te također sudjeluju u stvaranju ranije spomenutih, unutrašnjih radnih modela koji su bitni za djetetovo daljnje funkcioniranje. Nažalost, postoje mnoge obitelji u kojima je odnos privrženosti narušen i neprihvatljiv uzrokovan različitim događajima i stanjima čije se posljedice najviše očituju na djetetu. U prethodnom poglavlju, opisana je tehnika psihologinje Mary Ainsworth i njenih suradnika u kojem je ustanovljen obrazac sigurne privrženosti i tri obrasca nesigurne privrženosti čija objašnjenja slijede u idućim potpoglavljima.

3.1. Sigurna privrženost

John Bowlby kao i Mary Ainsworth te mnogi drugi znanstvenici naglašavali su kako je pokazatelj razvoja privrženosti sigurna baza koju dijete vidi u svome skrbniku i iz koje slobodno istražuje okolinu i svijet oko sebe. Djeca iz sigurno privržene obitelji kod odvajanja od roditelja mogu, ali i ne moraju plakati. U slučaju da dojenče zaplače to je upravo zbog odsutnosti skrbnika te pri njegovu povratku, aktivno traži kontakt s njime, plač polako prestaje te se počinje osmjehivati znajući da je njegov skrbnik ponovno prisutan. Sigurno privržena djeca u svojim roditeljima pronalaze ljubav i pažnju te im njihova podrška predstavlja oslonac u svim ostalim odnosima. Djeca koja razviju ovaj obrazac privrženosti imaju povjerenja u sebe i svijet vide kao sigurno mjesto. U nizu je istraživanja utvrđeno da sigurno privržena djeca pokazuju razne pozitivne osobine koje ne pokazuju djeca čiji odnosi sa skrbnikom nisu takvi (Vasta i sur., 2005). Neke od tih osobina su kognitivna i socijalna kompetentnost što ih čini uspješnijim u rješavanju problema, sklonija su istraživanju te rjeđe razvijaju ponašajne probleme za razliku od djece koja posjeduju nesigurne obrasce privrženosti. Nadalje, sigurno privržena djeca su socijalno kompetentnija odnosno spremnija su na suradnju, poslušnija su te se bolje slažu s vršnjacima. Oko 60% sjevernoameričke dojenčadi u

obiteljima srednjeg socioekonomskog statusa pokazuje ovaj obrazac (Anisworth i sur., 1978; prema Berk, 2015).

Majke djece sa sigurnim obrascem privrženosti spremnije su reagirale na djetetov plač te su im otvoreno pokazivale emocije na način da ostvaruju kontakt očima, smijući se te govoreći i pjevušeći svojoj djeci.

3.2. Izbjegavajuća privrženost

Djeca koja posjeduju izbjegavajući obrazac privrženosti ne reagiraju posebno na roditelja za vrijeme njegove prisutnosti, ali i prilikom njegova odlaska obično nisu uznemirena. U prisustvu nepoznate osobe reagiraju smireno te se prema njoj odnose na sličan način kao i prema svom skrbniku. Prilikom povratka skrbnika, beba ga izbjegava ili vrlo sporo pokazuje zadovoljstvo zbog njegova povratka. U trenutku kad ga skrbnik podigne, često ga ne zagrli odnosno ne primi se za njega. Izbjegavajuće privržena djeca su nesigurna, povučena, često se osjećaju zanemareno te vjeruju kako svijet za njih nije sigurno mjesto jer jedini oslonac pronalaze isključivo u sebi samima. Također, često znaju biti impulzivna te pokazuju antisocijalno ponašanje. Oko 15% sjevernoameričke dojenčadi iz obitelji srednjeg SES-a pokazuje ovaj obrazac (Anisworth i sur., 1978; prema Berk, 2015).

Majke djece s izbjegavajućim obrascem privrženosti nisu bile dovoljno spremne ući u interakciju sa svojom djecom te je njihovo ponašanje bilo poprilično opušteno za situaciju u kojoj su se nalazile.

3.3. Opiruća privrženost

Ovaj obrazac privrženosti sadrži uznemirenost i opiruće ponašanje. Prije odvajanja, djeca koja posjeduju ovaj obrazac privrženosti, traže bliskost s roditeljem i često ne istražuju. Prilikom roditeljeva odlaska, uglavnom su uznemirena te plaču. Kod roditeljeva povratka, bore se kad ih se podigne, udarajući i odgurujući se od svoga skrbnika. No, mnoga djeca nastavljaju plakati i držati se za roditelja nakon što ih se podigne unatoč uznemirenosti. Oko 10% sjevernoameričke dojenčadi iz obitelji srednjeg SES-a pokazuje ovaj obrazac privrženosti (Anisworth i sur., 1978; prema Berk, 2015).

Majke djece s opirućim stilom privrženosti većinom su ignorirale signale svoje djece nakon separacije te su u svojim interakcijama bile nepredvidive što je dodatno uplašilo i zbunilo dijete.

3.4. Neorganizirano-neorijentirana privrženost

Ovaj obrazac privrženosti odražava najveću nesigurnost. Kod roditeljeva povratka, ova djeca pokazuju niz proturječnih ponašanja jer koliko žele blizinu skrbnika, toliko se i boje. Ovakva emocionalna nestabilnost djeteta posljedica je skrbnikovog zanemarivanja i odbacivanja djeteta. Prilikom držanja, dijete gleda u stranu te se često osjeća depresivno, a ponekad i ravnodušno. Čak i nakon što se smiri, ponovno počinje plakati što je često popraćeno ukočenim tjelesnim držanjem. Dječje lice odražava nesigurnost, zbunjenost i strah koji upućuje kako je dijete u konfliktu sa svojim emocijama, sa samim sobom. Skrbnik često pruža manje kontakta, nespretno postupajući s djetetom, sklon je ljutnji i odbacivanju djeteta. U ovakvom tipu privrženosti dijete ne pronalazi izvor utjehe u roditelju već se plaši njegovih reakcija odnosno ignoriranja koje doživljava u svakodnevnim situacijama prilikom izražavanja svojih potreba. Oko 15% sjevernoameričke dojenčadi iz obitelji srednjeg SES-a pokazuje ovaj obrazac privrženosti (Anisworth i sur., 1978; prema Berk, 2015).

Majke djece s obrascem nesigurne privrženosti nisu pružale nikakvu povratnu informaciju svojem djetetu.

3.5. Unutrašnji radni modeli

Tijekom najranijih dana, djetetov prvi socijalni kontakt stvara se u njegovoj primarnoj okolini, obitelji. Dok dijete pokazuje privrženost tek nakon nekoliko mjeseci, majčinska vezanost za dijete razvija se vrlo brzo. Majka postaje ključna figura koja reagira na djetetove signale što ju čini objektom različitih ponašanja privrženosti. U nekadašnje, ne toliko davno vrijeme dijete bi prve godine svog života provodilo s majkom boraveći kod kuće. „Najvažniji elementi odnosa majka-dijete jesu majčina osjetljivost na djetetove znakove, vremenska usklađenost djetetovih potreba i majčinih reakcija te međusobna toplina i ljubav djeteta i majke“ (DeWolf i van IJzendoorn, 1997; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, str. 309). Međutim, svjesni smo činjenice kako danas sve više majki vodi poslovni život posebice u gradu gdje je dijete prepušteno brizi starijim članovima obitelji, primjerice baki ili djedu ili pohađa ustanovu vrtića. No, u onim najranijim danima i svojim prvim koracima dijete najčešće boravi s majkom s kojom stvara poseban odnos. Mnogi teoretičari smatraju kako majčina osjetljivost u odnosu na dijete ima glavni utjecaj na kvalitetu privrženosti. Vjeruje se da majke koje su osjetljive na potrebe svoje djece i koje pravodobno reagiraju na njih razvijaju siguran odnos privrženosti (Ainsworth, 1983, Pederson i

sur., 1990, Sroufe, 1985; prema Vasta i sur., 2005). Primjeri interakcija u kojima majke odgovorno reagiraju mogu biti hranjenje, osjetljivost na dječji plač, poziv za tjelesnim kontaktom te upravo odgovori skrbnika, u ovom slučaju majke, na takve djetetove znakove i njegove potrebe stvorit će sigurnu privrženost. Promatrajući interakcije djece i majki, psihologinja M. Ainsworth i njezini suradnici definirali su četiri dimenzije majčine osjetljivosti na potrebe djeteta (Howes, 1999; prema Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2007):

- osjetljivost - neosjetljivost

Majke koje prepoznaju djetetove potrebe te adekvatno reagiraju na njih definirane su kao osjetljive, dok one majke koje ne uspijevaju pročitati signale dojenčeta i ne reagiraju na vrijeme, smatrane su neosjetljivima.

- prihvaćanje – odbijanje

Prihvaćajućim majkama smatraju se one majke koje odgovorno brinu za svoje dijete, prihvaćaju promjene dolaskom djeteta te svoje dijete prihvaćaju neovisno o njegovom raspoloženju i postupcima. Odbijajuće majke vrlo često zamjeraju djetetu zahtjeve koje im roditeljstvo postavlja te djetetova ovisnost o njima može kod istih biti veliki izvor stresa.

- suradnja – ometanje

Majkama koje surađuju podrazumijevaju se one majke koje podržavaju, poštuju i potiču djetetovu samostalnost, surađuju s djetetom u svrhu ostvarenja njegovih potreba te u rješavanju nesuglasica koriste se strategijama prigovaranja. No, ometajuće majke ne prepoznaju ni ne potiču autonomiju djeteta te vrlo često definiraju djetetova iskustva iz vlastite perspektive.

- dostupnost – ignoriranje

Čak i u situaciji kad su zaposlene drugim poslovima, pravovremeno reagiraju na djetetove potrebe što ih čini dostupnim majkama. Suprotno tome, ignorirajuće majke ne reagiraju na djetetove poruke i ne žele prekinut aktivnost koju trenutno obavljaju kako bi zadovoljile djetetovu potrebu.

Prilikom istraživanja ranije opisane tehnike nepoznate situacije, pokazano je kako je skrbnikova osjetljivost znatno važna u razvoju sigurnog odnosa privrženosti. Znamo kako je privrženost uzajamni osjećaj povezanosti djeteta i skrbnika čije razdvajanje dovodi do osjećaja straha i tjeskobe i djeteta i skrbnika (Starc i sur., 2004). Možemo se složiti s činjenicom kako neke majke reagiraju osjetljivije na svoju djecu od drugih što kod djece razvija ranije spomenut, unutrašnji radni model koji dobivaju od svog skrbnika. „Roditelji u obiteljski kontekst donose dugu povijest iskustava privrženosti na temelju kojih su izgradili unutrašnje radne modele koje primjenjuju na veze koje uspostavljaju sa svojim bebama“ (Berk, 2015, str. 433). Unutrašnji radni model predstavlja mentalnu reprezentaciju djeteta, skrbnika i njihovog odnosa te služi kao vodilja za sve buduće bliske odnose. Tijekom odrastanja, djeca konstantno proširuju svoj unutrašnji radni model upoznavanjem novih ljudi te stvaranjem novih socijalnih odnosa sa odgojiteljima, učiteljima, prijateljima i ostalima. Oni su relativno otporni na promjenu jer pojedinac svako novo iskustvo uspoređuje u kontekstu prethodnih iskustva.

Tablica 2 Unutrašnji modeli djeteta

Pozitivni unutarnji radni model		Negativni unutarnji radni model	
<i>O sebi:</i>	<i>O roditelju:</i>	<i>O sebi:</i>	<i>O roditelju:</i>
Ja sam vrijedan/željen	Oni su dostupni	Ja sam bezvrijedan	Oni su nepouzdana
Ja sam siguran	Oni odgovaraju/razumiju	Ja nisam siguran	Oni ne reagiraju i ne razumiju
Ja sam sposoban/moćan	moje potrebe Oni zadovoljavaju moje potrebe	Ja sam bespomoćan	moje potrebe Oni su prijeteći, opasni, odbacujući

Izvor: Ajduković M., Kregar Orešković K., Laklija M. (2006). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 2007 (1), 65.

3.6. Intervju privrženosti odraslih

Tijekom odrastanja, djeca konstantno proširuju svoj unutrašnji radni model upoznavanjem novih ljudi te stvaranjem novih socijalnih odnosa sa odgojiteljima, učiteljima, prijateljima i ostalima. Američka psihologinja, Mary Main zajedno sa svojim kolegama osmislila je *Intervju o privrženosti odraslih* kako bi na taj način

procijenili mišljenje roditelja u vezi s privrženosti. Istraživači su tražili od majki da im opišu svoje odnose privrženosti iz djetinjstva, da se prisjete svojih vlastitih iskustva. Intervju se primjenjivao individualno i usmeno, a odgovori ispitanika su se snimali. Dani odgovori mogli su se klasificirati u četiri kategorije prikazane u slijedećoj tablici.

Tablica 3 Odnos majčinih unutrašnjih modela i kvalitete privrženosti dojenčadi

<i>Vrsta majčina unutrašnjeg modela</i>	<i>Opis</i>	<i>Obrazac privrženosti dojenčeta</i>
Autonomni/sigurni	Ove majke pokazuju objektivnost i ravnotežu u razgovoru o svojim iskustvima iz djetinjstva, bilo da su ona pozitivna ili negativna.	Sigurna
Odbacujući	Ove majke podcjenjuju važnost vlastitih iskustava privrženosti. Često idealiziraju svoje roditelje i nisu sposobne sjetiti se specifičnih iskustava.	Izbjegavajuća
Preuključeni	Ove majke govore o svom djetinjstvu s vrlo izraženim emocijama. Čine se iscrpljene i zbunjene svojom ranom privrženosti.	Opiruća
Nerazriješeni	Ove majke istovremeno razmišljaju na neorganiziran i zbunjen način kad se govori o gubitku voljene osobe ili iskustvima tjelesnog ili seksualnog zlostavljanja.	Neorganizirano-neorijentirana

Izvor: Benoit i Parker, 1994; Main i Goldwyn, 1994; Pederson i sur., 1998; prema Berk 2015.

Kao što možemo zamijetiti, majke koje podržavaju djetetovu samostalnost prikazale su objektivnu i uravnoteženu sliku svoga djetinjstva, spominjući i pozitivna i negativna iskustva. Njihovi odgovori bili su međusobno logički povezani, otvoreni te u slučaju navođenja negativnih iskustva iz djetinjstva, moglo se naslutiti da se patnja uspjela prebroditi (Main prema; Mindoljević Drakulić, 2015). Majke čiji su odgovori bili

odbacujući tvrdile su kako se ne mogu dosjetiti događaja iz djetinjstva što upućuje na to kako su mu pridavale malu važnost. Njihovi odgovori bili su često nedovršeni ili prekratki. Kod preuključenih majki možemo zapaziti opširan opis ranih iskustva iz djetinjstva prožet vrlo izraženim emocijama među kojima se često opazila ljutnja. U njihovim odgovorima bila je vidljiva konfuznost i često jadikovanje nad vlastitim djetinjstvom. Nerazriješene majke pokazale su karakteristike sva tri preostala obrasca čiji su odgovori vezani za neriješena posttraumatska iskustva iz djetinjstva ili za nedavne gubitke (Homles, 1993; prema Mindoljević Drakulić, 2015). U usporedbi sa sigurno privrženom djecom, djeca izbjegavajućeg obrasca privrženosti često su izložena nametljivoj skrbi koja podrazumijeva previše podražaja u kratkom periodu. Djeca opirućeg obrasca privrženosti često osjećaju nedosljednu skrb jer majke ne reagiraju na njihove signale zbog nedovoljne uključenosti. Unutarnji modeli teško se mijenjaju jer pojedinac svako novo iskustvo tumači u svjetlu prijašnjih iskustva. Međutim, Main je ukazala na potreban oprez prilikom ovakvog zaključivanja. Ona drži da naša rana odgojna iskustva ne predodređuju nas da postanemo osjetljivi ili neosjetljivi roditelji već naša sposobnost da se pomirimo s negativnim događajima, prihvatimo ono što ne možemo promijeniti i gledamo na naše roditelje s razumijevanjem i praštanjem čini puno veći utjecaj na to kako odgajamo svoju djecu nego povijest skrbi koju smo doživjeli (Main, 2000; prema Berk 2015).

4. OSOBNA ZAPAŽANJA: PRIVRŽENOST DJECE U DJEČJEM DOMU „ZAGREB“

Dječji dom „Zagreb“ ustanova je socijalne skrbi koja zbrinjava djecu bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu čiji je razvoj bio ugrožen u vlastitim obiteljima te trudnice i majke s djecom. Također, dom pruža usluge posvojiteljima i udomiteljima te djeci smještenoj u tim obiteljima. Ovaj dom ima tri podružnice i sjedište u Nazorovoj ulici, u čijem objektu sam volontirala tri godine. Prostorije u kojima djeca borave podsjećaju na sobe poput onih u ustanovama vrtića. Opremljene su raznim igračkama, knjigama te centrima poput kuhinje, dnevnog boravka, matematike u kojima djeca imaju priliku istraživati. Djeca su razvrstana u skupine po dobi, no postoji nekoliko mješovitih grupa. Moje volontiranje odvijalo se u grupi „Kruškice“ koja broji osmero djece u dobi od 3 do 6 godina. U skupini se nalazio i jedan dječak s poremećajem iz autističnog spektra koji je imao posebnog asistenta.

Volontiranje se odvijalo svakoga petka u tjednu, boraveći dva do tri sata u popodnevnom terminu u skupini.

Zamijetila sam razliku pri dolasku u njihovu grupu i grupu vrtićke skupine. Prilikom dolaska u vrtić, većina djece pri mom samom ulasku u prostoriju traži interakciju, druženje. Ovdje je situacija drugačija te mi je bilo potrebno duže vremena kako bi djeca stekla osjećaj povjerenja i potpore u interakciji sa mnom. U grupi je boravila djevojčica čija je starija sestra smještena u grupi na gornjem katu, što je djevojčici predstavljalo velik izvor stresa. U situacijama odlaska na dvorište, zamijetila sam kako djevojčica najprije traži svoju sestru s kojom provede cijelo svoje vrijeme u igri i zajedničkom druženju što njihov kasniji rastanak čini još težim. Primijetila sam kako dijete odvojenost od braće i sestara, u ovome slučaju, puno teže doživljava nego primjerice dijete u vrtićkoj skupini koje zna da će svoje poslijepodne provesti kod kuće sa roditeljima i bratom ili sestrom. Djeca su se većinom igrala zajedno, no bio im je potreban naš poticaj i usmjeravanje jer često nisu znali na koji način prići i priključiti se igri.

U skupini u kojoj sam boravila, većina djece je napušteno, bez svojih roditelja, dok su trojica dječaka i jedna djevojčica, u dobi od 5 do 6 godina, bili bez odgovarajuće roditeljske skrbi, ali su povremeno primala posjete svojih roditelja. Prilikom dolaska roditelja, primijetila sam kako im djeca „ne polete“ u zagrljaj kao što to čini većina djece koja borave u vrtiću. Također, uvidjela sam kako su pri susretu sa roditeljem puno tiša te mu prilaze uz nazočnost i poticaj odgojiteljice. Takvo ponašanje djeteta može se objasniti ranije navedenim obrascima nesigurne privrženosti. Kod djece u ovoj skupini, mogla sam zamijetiti sva tri obrasca nesigurne privrženosti. Prilikom dolaska i odlaska roditelja, jedan od navedenih dječaka nije bio uznemiren niti je pokazivao zadovoljstvo. Taj dječak je ujedno volio provoditi vrijeme u osami te nije bio sklon zajedničkim igrama u grupi što objašnjava kako posjeduje izbjegavajući obrazac privrženosti. Preostala dva dječaka, tijekom odlaska svog roditelja bila su poprilično uznemirena, no pri povratku su pokazivali izrazitu ljutnju popraćenu izbjegavanjem dodira s roditeljem. Na temelju toga, mogu zaključiti kako oba dječaka imaju razvijenu opiruću privrženost. Djevojčica čiji su posjeti roditelja bili najrjeđi, često je pokazivala zbunjujuće ponašanje koje je pratila ukočenost tijela u trenutku kad bi ugledala svog roditelja. Njen je otac dolazio vrlo rijetko u dom te je kod djevojčice njihov susret često izazivao strah i konflikt sa samom sobom što odražava

neorganiziran tip privrženosti. Opažanjem slobodne igre, aktivnosti i druženja u grupi uočila sam kako su ti dječaci i djevojčica često provodili vrijeme zajedno.

Sve tri godine provela sam boraveći u istoj grupi u kojoj je u mojoj posljednjoj godini volontiranja, došlo do izmjene djece u kojem je pristigla četverogodišnja djevojčica iz izbjegličke obitelji. Djevojčici je trebalo osigurati prostora i vremena za adaptaciju te je napredovala vrlo uspješno kao i u prilagodbi u druženju i interakciji s ostalom djecom.

Na temelju svih svojih zapažanja te posebno boraveći u igri s djecom, mogu zaključiti i usporediti kako ponašanje djece smještene u domu i one u vrtiću se uvelike razlikuje. Naime, djeca svoja najranija iskustva doživljavaju zajedno sa još nekoliko djece i svu svoju skrb dobivaju od jedne osobe koju dijele s ostalom djecom. Takvo odrastanje ne dovodi do razvoja privrženosti i osjećaja pripadnosti sa jednom bliskom, važnom osobom te se taj nedostatak i praznina mogla uvidjeti u ponašanju svakog djeteta prilikom svakodnevnih situacija. Također, mogu zaključiti kako emocionalne teškoće koje su prilikom posjeta roditelja ili u dnevnim rutinama pokazivala pojedina djeca, su posljedica upravo te spriječenosti u formiranju bliskog odnosa.

5. OSTALI ČINITELJI KOJI UTJEČU NA KVALITETU I RAZVOJ POJEDINIH VRSTA PRIVRŽENOSTI

U prvim godinama života dijete većinu vremena provodi sa svojom majkom, no također sudjeluje u interakciji s ostalim članovima obitelji, posebice ona djeca koja odrastaju u proširenim obiteljima. No, interakcija s ostalim članovima obitelji ne djeluje uvijek pozitivno na dijete jer postoje mnoga djeca koja borave u nefunkcionalnim obiteljima bez odgovarajuće adekvatne skrbi što nepovoljno utječe na razvoj privrženosti. Istraživači su provjerili četiri važna utjecaja koji utječu na kvalitetu razvoja privrženosti (Berk, 2015):

- mogućnost uspostavljanja privrženosti
- kvaliteta skrbi
- karakteristike dojenčeta
- obiteljski kontekst

- Mogućnost uspostavljanja privrženosti

Svjesni smo kako ne odrastaju sva djeca u funkcionalnim obiteljima u kojima mogu ostvariti pravo na potpunu skrb i njegu odnosno blisku vezu sa svojim skrbnikom. Austrijski psihoanalitičar, René Spitz opažao je institucionaliziranu dojenčad čije su ih majke napustile između 6 i 18 mjeseci starosti te je pokušao utvrditi što se s njima događa nakon višemjesečne emocionalne i tjelesne deprivacije od majke (Mindoljević Drakulić, 2007). Dojenčad je živjela u urednim sobama sa odgovarajućim higijenskim uvjetima, redovito su hranjena i podvrgavana medicinskim pregledima. Međutim, toj djeci je nedostajalo posjeta, socijalnih kontakata i vizualnih podražaja. Spitz je uvidio kako te bebe gube na težini, neprestano plaču, imaju teškoće sa spavanjem te se postupno povlače od okoline čime je ustanovio kako se nisu mogli pravilno razvijati bez osjećajnih poticaja s drugim ljudskim bićima. Zaključio je kako je dojenčad imala emocionalne teškoće jer je bila spriječena u formiranju bliskog odnosa s jednom ili nekoliko osoba. U usporedbi sa istraživanjem R. Spitz, mogu se osvrnuti na svoje osobno zapažanje u prethodnom poglavlju u kojem su se ovakve reakcije i ponašanja djece također očitavala prilikom mog boravka u grupi.

- Kvaliteta skrbi

U 3. poglavlju istaknuto je kako su neke majke osjetljivije na potrebe djece i time kod svoga djeteta stvaraju ranije spomenut, određeni unutrašnji model. Upravo je ta roditeljska osjetljivost u skrbi o djetetu koja predstavlja prikladno reagiranje na djetetove potrebe te pažljivo i nježno držanje djeteta povezana sa sigurnom privrženosti (De Wolff i van Ijzendoorn, 1977; Posada i sur., 2002; prema Berk 2008). Tako sigurno privrženost djeca svojim majkama pristupaju otvoreno s uvjerenjem kako će njihova potreba biti prepoznata, dok nesigurno privrženost djeca svoju majku doživljava odbijajućom i otpornom na suradnju. Također, u nekoliko istraživanja sjevernoameričke dojenčadi se pokazalo kako se iskustva sigurnih od nesigurnih beba razlikuju po posebnom obliku komunikacije nazvanom interakcijska usklađenost koja se opisuje kao „emocionalni ples“ u kojem skrbnik odgovara na vrijeme i prikladan način na djetetove potrebe (Feldman, 2003; Isabella i Besky, 1991; prema Berk, 2015).

- Karakteristike dojenčeta

Znamo kako je privrženost uzajamni, obostrani odnos u kojem sudjeluju i skrbnik i dijete. Djeca se razlikuju po svom temperamentu odnosno načinu doživljavanja

različitih emocija. Iz ranije objašnjene tehnike nepoznate situacije, uvidjeli smo kako neka djeca burnije reagiraju u situacijama odvajanja od skrbnika nego druga djeca. Emocionalno reaktivna djeca koju zovemo djecom teškog temperamenta češće razviju nesigurnu privrženost (Seifer i sur., 1996; Vaughn i Bost, 1999; prema Berk, 2008). No, potrebno je naglasiti kako i skrb ovdje igra važnu ulogu. Težak temperament dojenčeta i majčina anksioznost dovode do neadekvatne skrbi i nesigurne veze roditelja i bebe (Symons, 2001; prema Berk, 2015). Mnoga istraživanja potvrđuju da roditeljska skrb može promijeniti utjecaj karakteristika dojenčeta na kvalitetu privrženosti. No, zamjećujemo kako karakteristike dojenčeta nisu snažno povezane s kvalitetom privrženosti jer ovise o intervencijama roditelja odnosno djetetove karakteristike mogu dovesti do sigurne privrženosti, sve dok roditelj osjetljivo reagira na njegove potrebe. Međutim, kad se roditelj pronade u stresnoj životnoj situaciji, tada postoji rizik da se kod dojenčadi s bolešću, invaliditetom ili teškim temperamentom pojave problemi privrženosti (Berk, 2015).

- Obiteljske okolnosti

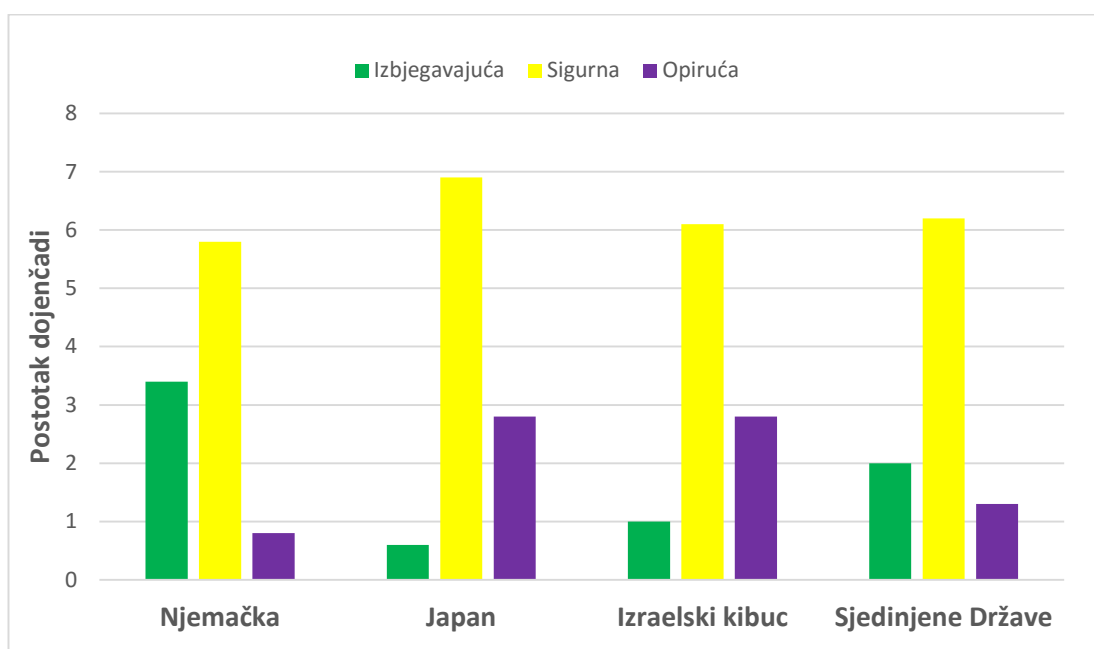
„Za uspostavljanje privrženosti odgovorna je i okolina koja djetetu mora osigurati nazočnost i brigu jedne odrasle osobe koja će zadovoljavati djetetovu potrebu za toplim fizičkim kontaktom i pružati mu osjećaj stalnosti i sigurnosti toga kontakta“ (Starc i sur., 2004, str. 38). Znamo kako nekad jedan obično loš dan može utjecati na naše odnose i ophođenje prema drugima. Tako i razne stresne situacije mogu indirektno utjecati na privrženi odnos skrbnika i djeteta. Naime, gubitak posla, razvod braka, financijska napetost i mnogi drugi stresori mogu utjecati na osjećaj sigurnosti odnosno mogu promijeniti poznate dnevne rutine. Roditelji od najranijih dana utječu na mnoge aspekte djetetova razvoja upravo organizirajući poticajnu i sigurnu okolinu u kojoj dijete može istraživati svijet oko sebe.

6. OBRASCI PRIVRŽENOSTI U RAZLIČITIM KULTURAMA

Većina istraživanja privrženosti provedena je u Sjedinjenim Američkim Državama. No, sve je više istraživanja privrženosti i u drugim zemljama i kulturama što potvrđuje kako privrženost u određenom stupnju varira, ovisno o kulturalnom kontekstu u kojem se razvija (Main, 1990; prema Vasta i sur., 2005). Kao prvu državu čiji ćemo primjer promatrati uzet ćemo Njemačku koja predstavlja primjer države zapadno

industrijalizirane kulture u kojoj njemačka dojenčad pokazuje znatno više izbjegavajuće privrženosti od američke djece. Smatra se kako je uzrok ovakvog podatka upravo to što njemački roditelji kod svoje djece češće potiču samostalnost i nezavisnost od najranijih dana (Grossmann i sur., 1985; prema Berk, 2015). Država istočne Azije, Japan pokazala je kako njihova dojenčad rijetko pokazuju izbjegavajuću privrženost već su mnoga opiruće privržena. Uzrok takvog obrasca privrženosti smatra se odnos japanskih majki sa dojenčadi koju rijetko kad ostavljaju na brigu drugim ljudima stoga tehnika nepoznate situacije izaziva veći stres nego kod one djece koja doživljavaju češće odvajanje od skrbnika (Takahashi, 1990; prema Berk, 2015). U izraelskim kibucima djeca provode većinu vremena s jednim skrbnikom što upućuje na to kako su vrlo rijetko izložena nepoznatim osobama ili situacijama. Pretpostavlja se kako tehnika nepoznate situacije za te bebe mogu uzrokovati neuobičajenu uznemirenost što također upućuje na opirući obrazac privrženosti kao i kod japanske djece (van IJzendoorn i Sagi, 1999; prema Berk, 2015). No, usprkos navedenim kulturalnim razlikama u svim ispitivanim društvima sigurni obrazac privrženosti pokazao se prevladavajućim. Premda u Sjedinjenim Američkim državama prevladava siguran obrazac privrženosti, mogu se naći razlike među određenim grupama. Primjerice, u afroameričkoj kulturi odgoj djece je raspodijeljen među svim članovima obitelji dakle tehnika nepoznate situacije afroameričkoj djeci ne predstavlja izvor velikog stresa (Jackson, 1993; prema Berk, 2015). Nadalje, majke portorikanskog i angloameričkog porijekla razlikuju se u očekivanjima kako će se njihova djeca ponašati u tehnici nepoznate situacije. Majke portorikanskoga porijekla stavljaju naglasak na samokontroli i poštovanju i smatraju najpoželjnijim ponašanjem vladanje sobom u javnosti (na primjer: dijete se suzdrži od plača u javnosti). Suprotno, majke angloameričkog porijekla naglašavaju aktivnost i individualizam što rezultira njihovim procjenjivanjem aktivnog istraživanja kao optimalne reakcije njihova djeteta u tehnici nepoznate situacije (Harwood, 1992., Harwood i Miller, 1991; prema Berk, 2015). Među pripadnicima naroda Gusii u Keniji, majke rijetko miluju, grle i igraju se sa svojom djecom iako i dalje zadovoljavaju njihove potrebe i pružaju sigurnu bazu (LeVine i sur., 1994; prema Berk, 2008).

Grafikon 1 Međukulturalna usporedba reakcija dojenčadi u tehnici nepoznate situacije

Izvor: Prilagođeno iz Sagi i sur., 1995; van IJzendoorn i Kroonenberg, 1988; prema Berk, 2015, str. 429.

Iz prikazanog grafa možemo zaključiti kako je visok postotak njemačkih beba izbjegavajuće privržen, dok značajan broj japanske i dojenčadi iz izraelskih kibuca nosi obrazac opiruće privrženosti. Ovakvi rezultati su većim dijelom posljedica kulturalnih razlika u vrijednostima i odgojnim postupcima pojedenih zemalja nego što su pokazatelj nesigurne privrženosti.

7. VIŠESTRUKA PRIVRŽENOST I KASNIJI RAZVOJ

Znamo kako dojenčad ne razvija privrženost samo prema majkama, već i sa očevima, braćom i sestrama, bakama i djedovima. Kao što je već istaknuto, većina beba u situacijama anksioznosti i nesigurnosti, preferira majčinu utjehu. Međutim, tijekom druge godine ovakva se preferencija prema majčinoj utjesi smanjuje te dijete osjeća potrebu bliskosti i sa drugim članovima obitelji. Navedeno je u 3. poglavlju kako unutrašnji radni modeli upravljaju našim mislima, osjećajima i ponašanjima u kasnijim bliskim vezama, stoga je nužno od najranijih dana djetetu pružiti prostora za stvaranje socijalnih odnosa. Utjecaji iz djetinjstva obilježavaju naš kasniji razvoj i stvaranje međuljudskih odnosa. Usprkos unutrašnjim radnim modelima koji su prilično otporni na promjenu, psihoanalitičar Bowlby naglašava da, iako se temelj privrženosti formira

u djetinjstvu, svaka bitna interakcija sa bliskom osobom kroz život može djelovati na vjerovanje osobe o dostupnosti i mogućnost oslanjanja na druge (Ajduković i sur., 2007). Odnosno, naša vjerovanja o bliskim odnosima se mogu mijenjati i razvijati pod utjecajem aktualnog iskustva bez obzira na naš unutrašnji radni model. „Širenje svijeta privrženosti obogaćuje emocionalni i socijalni život mnoge djece“ (Berk, 2008, str. 192). Premda je teorija privrženosti nastala kako bi se objasnila emocionalna veza između djeteta i skrbnika, psihoanalitičar Bowlby (Bowlby 1969; prema Kamenov i Jelić, 2003) smatra kako sustav privrženosti djeluje kroz čitav život. On vjeruje kako privrženo ponašanje postaje organizirano unutar ličnosti pojedinca i određuje emocionalne veze tijekom njegova života.

7.1. Uloga oca, braće i sestara, djedova i baka

- Odnos djeteta s ocem

Mnogi teoretičari smatrali su kako je uloga majke presudna za djetetov razvoj što je utjecalo kod mnogih majki na čest prekid posla, prekid studija kako bi svoje vrijeme mogli potpuno posvetiti brizi svoga djeteta. Međutim, suvremena istraživanja ukazuju na važnost drugih članova obitelji, posebice očeva (Grossman i sur., 2005; prema Ajduković i sur., 2006). Uloga oca znatno se promijenila u proteklom stoljeću. Otac je nekad imao dominantnu ulogu u poljoprivrednim društvima te je većinu vremena provodio izvan kuće brinući se za ekonomsko pitanje obitelji. Njihova se odgovornost u podizanju djece usmjerila na to da budu dobri skrbnici, no posljednjih je desetljeća poraslo očekivanje u aktivnoj uključenosti očeva u njegu djece (Bly, 1990; prema Schaie i Willis, 2001). S obzirom na potrebu djeteta za stvaranjem odnosa privrženosti i sa ostalim članovima obitelji i društva zamijećene su razlike majčinog i očevog ponašanja prema djetetu. Majke više vremena posvećuju tjelesnoj brizi djeteta i iskazivanju svojih emocija dok očevi provode više vremena u igri s djetetom (Lamb, 1987; Roopnarine i sur., 1990; prema Berk, 2008). U igri, temeljnoj aktivnosti djeteta, vidljivi su različiti načini igranja očeva i majki s djecom. Majke češće pribavljaju igračke, pričaju s dojenčadi i sudjeluju u igrama poput igre skrivača („kuc-kuc“), pjevanja ritmičkih pjesmica uz označavanje ritma i slično. Nasuprot tome, očevi su skloniji igrama koje uključuju intenzivnu tjelesnu aktivnost poput podizanja djeteta uvis i laganog bacanja. Ovakve igre očevi posebno koriste u interakciji sa svojim sinovima (Yogman, 1981; prema Berk, 2008). Međutim, važno je naglasiti kako ovakav primjer igranja skrbnika nije u svakoj obitelji jednak jer u današnje vrijeme

veća je zaposlenost žena te se smatra kako su očevi angažiraniji u odgoju djeteta u odnosu na prije. No, i tada kad su očevi primarni skrbnici, oni i dalje zadržavaju svoj pobuđujući stil igre (Cox i sur., 1992; prema Berk, 2015). Kroz igru s djecom, očevi prenose osjećaj povjerenja u roditeljsku potporu te to poboljšava njihovu sposobnost savladavanja mnogih kasnijih prepreka.

- Odnos djeteta s braćom i sestrama

Kao što su ranije spomenuti razni stresori koji mogu utjecati na razvoj privrženosti skrbnika i djeteta, tako je čest slučaj u mnogim obiteljima rođenje mlađeg brata ili sestre koje unatoč svojoj ljepoti, za većinu predškolske djece predstavlja teško iskustvo. U takvoj situaciji, dijete uviđa kako po prvi put roditeljsku pažnju, podršku i njegu mora dijeliti još s nekim drugim te se sigurnost njihove privrženosti postupno smanjuje. Također, stvara se emocionalni odnos i između novorođenog djeteta te braće i sestara. Kada mlađe dijete navrší prvu godinu, većinu svog vremena provodi sa starijim bratom ili sestrom. Provođenje zajedničkog vremena uzrokuje veću povezanost koja se očituje brigom starijeg brata ili sestre koji poziva majku kad mlađe dijete plače, pazi ga i čuva. Dojenče te dobi smireno je prisutnošću sestre ili brata predškolske dobi za vrijeme kraće odsutnosti roditelja (Stewart, 1983; prema Berk, 2000, str. 192). U drugoj godini života, dojenče je sklono imitacijama te se aktivno pridružuje u interakcijama i igri starije sestre ili brata (Dunn, 1989; prema Berk, 2008). Nadalje, odnos mlađeg djeteta i starije sestre ili brata formira se i s obzirom na njihov temperament. U skladu s tim, ako je jedno dijete sklono intenzivnim emocijama i reagiranju te je motorički vrlo aktivno, vjerojatnost sukoba među braćom je veća (Brody, Stoneman i McCoy, 1994.; Dunn, 1994; prema Berk, 2008). Braća i sestre mogu pružiti širok raspon podrške jedni drugima te mogu biti figura za razvoj privrženosti, izvor emocionalne podrške te pružati društvo koje potiče socijalne odnose i prosocijalna ponašanja (Brannen i sur., 2000; Dunn, 1993; prema Cleaver, 2004; prema Ajduković i sur., 2007). Starija braća utječu na socijalizaciju mlađe braće te imaju koristi od podučavanja mlađe djece jer i sama moraju bolje razumjeti ono što im govore i čemu ih uče. Zbog toga su starija braća općenito bolji učenici, a mlađa se smatraju kompetentnijim i socijalno zrelijim (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Vrlo je važno ponašanje roditelja koje utječe na međusobnu povezanost braće i sestara. Majke i očevi koji se često igraju sa svojom djecom i starijem bratu ili sestri objašnjavaju želje i potrebe mlađeg djeteta, podržavaju i pospješuju razvoj suradnje

prožete pozitivnim reakcijama među djecom. (Howe, Aquan-Asse i Bukowski, 2000; prema Berk 2008). Braća i sestre stvaraju poseban emocionalni odnos u kojem jedno od drugoga uče, uvježbavaju razne vještine, spoznaju načine rješavanja sukoba te na temelju svog odnosa razvijaju empatiju i brigu za druge što je vrlo važno prilikom formiranja budućih odnosa u vrtiću ili školi.

- Odnos djeteta s djedovima i bakama

U proširenim obiteljima, brojne važne uloge imaju djedovi i bake. No, njihove uloge i odnos koji imaju s djecom ovisi o nekoliko činitelja (Clingempeel i sur., 1992; prema Vasta i sur., 2005). Jedan od činitelja je ustroj obitelji o kojem ovisi koliko će jako uloga djedova i baka dopirati u obitelji. Primjerice, u obiteljima s dva roditelja, djedovi i bake više su u pozadini što smanjuje njihov izravni utjecaj na unuke, dok u samohranim obiteljima, njihova uloga postaje znatno veća te djeca s njima ostvaruju veću bliskost. Drugi činitelj predstavljao bi povezanost odnosa djedova i baka s unucima s dobi i spolom djeteta. U mlađoj dobi, dječaci i djevojčice ostvaruju jednako blizak odnos i s bakama i s djedovima, štoviše često s njima razgovaraju o situacijama u obitelji te dobivaju izvor podrške. No, u pubertetu, odnos dječaka postaje bliži djedu i baki, dok se djevojčice postupno udaljuju, posebno od djedova. Udaljavanje djevojčica od djedova može se objasniti pogledom na pubertet kao doba emocionalnog stresa, u kojem će djevojčice prije potražiti podršku kod prijateljica, nego povjeriti se roditeljima ili djedovima i bakama. Približavanje dječaka razdoblju adolescencije, čini ih bližim sa svojim djedovima u kojima nalaze podršku (Anderson i sur., 1989, Steinberg 1988; prema Vasta i sur., 2005).

7.2. Kasniji razvoj

Poznato je kako naša iskustva iz ranoga djetinjstva obilježavaju naša ponašanja i funkcioniranje tijekom cijeloga života. Od 50-ih godina 20.stoljeća pa do danas privrženost se od koncepta koji se primarno koristio za opis emocionalne veze između dojenčeta i majke proširio u opširniji koncept koji ima utjecaj za razumijevanje ponašanja pojedinca tijekom cijelog života (Ajduković i sur., 2006). Prva iskustva u odnosima s drugima, najčešće s majkom, osiguravaju temelje na kojima djeca kasnije grade svoje odnose s okolinom te oblikuju daljnji razvoj i kvalitetu bliskih odnosa (Brajša-Žganec, 2003). Djeca čiji roditelji reagiraju osjetljivo na njihove potrebe u dojenačkoj dobi te u kasnijoj pružaju izvor podrške i razumijevanja, povoljnije će se razvijati. Za razliku od toga, djeca roditelja koji reagiraju neosjetljivo te su izložena

negativnoj obiteljskoj klimi, izgrađuju obrasce nesigurne privrženosti i izložena su većem riziku razvojnih poteškoća koje čine emocionalne, socijalne teškoće te vrlo često teškoće u školskim aktivnostima (Berk, 2015). Vrlo je važno naglasiti kako se dijete čija se roditeljska skrb poboljša ili posjeduje kvalitetne emocionalne odnose s osobama izvan obitelji, može oporaviti. Nasuprot tome, dijete koje iskusi nježnost u ranom djetinjstvu, ali nedostaje mu bliskih veza kasnije, ima povećani rizik za razvijanje teškoća (Berk, 2015). Brojna istraživanja pokazuju da topla pozitivna veza između roditelja i djeteta doprinosi razvoju raznih područja odnosno dijete bolje razumije sebe i percipira svijet oko sebe, posjeduje povoljnije odnose s učiteljima i vršnjacima, razvija učinkovitije socijalne vještine te se osjeća motiviranijim za uspjeh u školi i nadolazeće životne prepreke (Thompson, 2006, Thompson, Easterbrooks i Padilla-Walker, 2003; prema Berk, 2015).

8. ZAKLJUČAK

Proučavajući djetetov rast i razvoj možemo zaključiti kako ga brojni učinci mogu unaprijediti ili unazaditi. Jedan od tih učinaka koji je neizmjerljivo važan u djetetovom emocionalnom i socijalnom aspektu razvoja je upravo privrženost. Kada dijete osjeća da su njegove potrebe zadovoljene, spremniji je poći u istraživanje svijeta oko sebe. Međutim, mnogi su teoretičari i istraživači utvrdili kako nije dovoljno samo zadovoljiti potrebe djeteta, već i pružiti osjećaj bliskosti koji je nezaobilazan u njegovu razvoju. Znamo kako ne razvijaju sva djeca jednak osjećaj bliskosti sa svojim skrbnikom. Osim odnosa sigurne privrženosti, neka djeca razvijaju obrasce nesigurne privrženosti što u velikoj mjeri utječe na njihov odnos prema sebi te formiranju budućih interakcija s drugima. Iz vlastitih opažanja djece u Dječjem domu „Zagreb“ mogu zaključiti kako djeca bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi stvaraju nesigurne obrasce privrženosti te se teže prilagođavaju okolini u kojoj žive. Od najranijih dana dijete opaža i uči ponašanja svoje okoline u čemu veliku ulogu i odgovornost imaju roditelji koji kod djeteta formiraju unutrašnji radni model. On obilježava djetetove kasnije odnose i utječe na stvaranje slike o sebi te je relativno otporan na promjene. Pri dolasku na svijet, dijete je u kontaktu s majkom koja već osjeća povezanost sa svojim djetetom te predstavlja izvor prvih interakcija. Važno je istaknuti kako nisu sva djeca izložena jednakoj mogućnosti uspostavljanja kvalitetnog odnosa privrženosti kao što ni nemaju sva djeca jednake karakteristike ličnosti niti borave u istoj okolini kao djeca odrasla u domovima. Također, uvidjeli smo kako se obrasci privrženosti razlikuju u pojedinim kulturama što je posljedica drugačijih životnih uvjeta, običaja te načina odgoja kojim se kod djeteta formira određena slika samog sebe i percipiranje okoline. Osim odnosa djeteta s majkom, važno je istaknuti kako dijete stvara odnose i sa drugim članovima obitelji koji zajedno s njim ostvaruju odnos privrženosti i upotpunjuju djetetov rast i razvoj.

Možemo zaključiti da, ukoliko dijete stekne odnos sigurne privrženosti sa svojim skrbnikom, to će se pozitivno odraziti na njegov razvoj posebice u smjeru nezavisnosti i socijalne kompetentnosti. Također, formiranje odnosa sigurne privrženosti djetetu će pružiti podršku u budućim odnosima i njegovom kasnijem razvoju.

LITERATURA

1. Ajduković M., Kregar Orešković K., Laklija M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 2007 (1), 65- 86.
2. Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Zagreb: Naklada Slap
3. Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap
4. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Zagreb: Naklada Slap
5. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
6. Drakulić Mindoljević, A. (2015). *Majka, žena i majčinstvo*. Medicinska naklada
7. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
8. Vasta, R., Haith M.M., Miller S.A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
9. Warner Schaie, K., Willis S.L. (2001). *Psihologija odrasle dobi i starenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap

MREŽNE STRANICE:

10. Simpy Psychology. // online // preuzeto sa: <https://www.simplypsychology.org> [1.8.2019]
11. Dječji dom Zagreb. // online // preuzeto sa: <https://domzadjecu.hr/wp/hr/o-nama> [9.9.2019]

PRILOZI

Popis slika

Slika 1 Mladunče rhesus majmuna pokazuje veću privrženost zamjenskoj prekrivenoj majci koju je mogao/la zagrliti i dodirnuti.....	4
Slika 2 Austrijski zoolog, Konrad Lorenz i guske koje ga slijede	5

Popis tablica

Tablica 1 Epizode tehnike nepoznate situacije	9
Tablica 2 Unutrašnji modeli djeteta	14
Tablica 3 Odnos majčinih unutrašnjih modela i kvalitete privrženosti dojenčadi	15

Popis grafikona

Grafikon 1 Međukulturalna usporedba reakcija dojenčadi u tehnici nepoznate situacije.....	22
---	----

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na objavljenoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)